

Jurisprudencija, 2005, t. 75(67); 30–36

LIUDYTOJŲ¹ SAUGUMAS KAIP PRIEMONĖ UŽTIKRINANT JŲ PARODYMŲ PATIKIMUMĄ

Doktorantas Raimundas Jurka

Mykolas Romeris universiteto Teisės fakulteto Baudžiamojo proceso katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Telefonas 271 46 39
Elektroninis paštas rjurka@mrui.lt

Pateikta 2005 m. vasario 12 d.

Parengta spausdinti 2005 m. spalio 10 d.

Pagrindinės sąvokos: liudytojai, saugumas, parodymų patikimumas, apsaugos priemonės.

S a n t r a u k a

Liudytojų saugumas yra vertybinė kategorija, pagrindžianti ne tik šių asmenų teisių bei laisvių apsaugos baudžiamajame procese, bet ir įrodinėjimo proceso uždavinių įgyvendinimo garantijų svarbą. Išskirtinę reikšmę šių dalyvių saugumas turi užtikrinant jų parodymų patikimumą. Tiesa, praktika rodo, kad pats apsaugos priemonių taikymo faktas suponuoja abejones dėl apsaugomų asmenų duotų parodymų teisingumo ir tikrumo. Šias abejones taip pat kelia paties apsaugos mechanizmo poveikio ne-užtikrintumas. Būtent dėl šių priežasčių kyla dilema – kokios turi būti liudytojų saugumą užtikrinančios apsaugos priemonės ir kaip jos turi veikti, kad būtų apsaugoti ir šių asmenų interesai, ir jų duotų parodymų patikimumas. Palaikyti vertybių pusiausvyrą neįmanoma be naujo požiūrio į šių vertybių diferencijavimą, socialinių apsaugos priemonių pabrėžimą. Tik pradėjus kurti socialinės apsaugos priemones bei diferencijuojant patį teisinių apsaugos priemonių mechanizmą galima tikėtis, kad vienu metu bus užtikrintos ir asmenų interesų baudžiamajame procese garantijos, ir išsklaidytos abejonės dėl šių asmenų duotų parodymų patikimumo.

Parodymų patikimumas baudžiamojo proceso teisėje siejamas su atskirais įrodinėjimo proceso etapais. Reikalavimas, kad parodymai būtų patikimi (tikri), yra būtina duomenų (įrodymų) tikrinimo ir vertinimo etapų sąlyga. Neverta abejoti, kad parodymų patikimumas sudaro tarpinę įrodinėjimo sistemos dalį, be kurios sutriktų visas procesas, ypač greičio ir išsamumo principų įgyvendinimas ikiteisminio tyrimo stadijoje. Patikimi duomenys – tai garantija, kad įrodinėjimas vyksta laikantis greičio ir visapusiškumo reikalavimų [1, p. 109–110]. Jų patikimumas, anot baudžiamojo proceso tyrinėtojo J. Rinkevičiaus, suponuoja įsitikinimą, kad jais galima neabejotinai tikėti todėl, kad nepriekaištinga yra ne tik jų forma (lestinumas), bet ir jų turinys, t. y. jie teisingai atspindi tikrovę [2, p. 30]. Be to, derėtų prisiminti ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pastabą, kad liudytojų bei nukentėjusiųjų parodymų patikimumas yra būtina sąlyga tam, kad asmuo nebūtų neteisingai arba nepagrįstai nuteistas [3]. Neabejotina, kad liudytojų parodymų patikimumas laikytinas procesine vertybe ne dėl paties saivaime jo pobūdžio, o dėl jo reikšmės įrodinėjimo sistemoje *conditio sine qua non*².

Be to, konstatavimo, kad minėtų dalyvių parodymų patikimumas yra būtina sąlyga siekiant įgyvendinti baudžiamojo proceso uždavinius, nepakanka. Čia privalomai turi būti kvestionuojamos ir

¹ Šiame straipsnyje liudytojais reikia laikyti asmenis, kurie ne tik baudžiamajame procese turi liudytojo procesinį statusą, taip pat kitus asmenis, bendradarbiaujančius su teisėsaugos institucijomis. Tai gali būti ir įtariamieji, ir kaltinamieji, kurie duodami parodymus aktyviai padeda atskleisti nusikalstamas veikas.

² Liet. sąlyga, be kurios negalima.

priemonės, užtikrinančios parodymų patikimumą. Išsami kai kurių priemonių analizė leidžia aiškiai suvokti, kad turi būti kuriamas naujas požiūris į procesines vertybes (asmenų apsauga bei jų parodymų patikimumas), jų pusiausvyra procesinėje teisės saugos institucijų veikloje. Tiesa, šis požiūris negali būti atsietas nuo pagrindinių procesinių principų turinio.

Taigi šiame straipsnyje siekiama ieškoti atsakymo į klausimą: ar liudytojų apsaugos priemonės, jų taikymo faktas bei veikimo mechanizmas laikytini šių dalyvių duotų parodymų patikimumo vertinimo kriterijumi?

Straipsnyje taikant dedukcinį, sociologinį, kritikos ir kitus metodus bandoma atskleisti saugumo, kaip parodymų patikimumą užtikrinančios priemonės, turinį ir sąsajas su pačiomis apsaugos priemonėmis. Galiausiai bandoma išsiaiškinti, ar taikytinos apsaugos priemonės nėra akstinas suabejoti šių priemonių adresatų – saugotinių asmenų – parodymų teisingumu. Siekiant šių tikslų, straipsnyje daugiausia remiamasi Europos Tarybos Ekspertų komiteto dėl liudytojų bei asmenų, bendradarbiaujančių su teisės sauga, apsaugos darbo dokumentais, kurių pagrindu rengiamas naujas Rekomendacijos projektas. Tokį pasirinkimą galima pagrįsti tuo, kad vis aktyviau tarptautiniu lygmeniu diskutuojama apie naujos koncepcijos liudytojų teisinių apsaugos priemonių mechanizmą. Be to, straipsnyje remiamasi gausia teismų praktika bei mokslo darbais.

Parodymų patikimumą užtikrinančios priemonės

Akivaizdu, kad duomenų rinkimas yra kryptinga veikla, kuri turi būti atlikta optimaliai ir tiek, kiek to reikalauja įstatymai. Būtent dėl šios priežasties tyrimą atliekantys pareigūnai turi imtis visų įstatyme numatytų procesinių bei taktinių priemonių, kad renkami, o vėliau ir tikrinami duomenys (asmenų parodymai) būtų patikimi, t. y. objektyvūs ir teisingi. Šios priemonės padeda užtikrinti parodymų patikimumą. Šiuo klausimu mokslinėje literatūroje laikomasi nuomonės, kad pagrindinės priemonės, turinčios įtakos asmenų parodymų patikimumui užtikrinti, yra šios: a) asmenų apklausos taktika; b) parodymų fiksavimo priemonės ir metodai; c) įrodymų vertinimas [4, p. 63; 5]. Sutinkama, kad šios priemonės yra ir procesinio-teisinio, ir kriminalistinio pobūdžio. Jų svarba neabejotina. Be to, pažymėtina, kad minėtos priemonės dėl savo grynai procesinio-taktinio atspalvio, ikiteisminio tyrimo kontekste laikytinos vidinėmis (formaliosiomis). Kalbant apie asmens teisių apsaugą, būtina išskirti ir išorines (turingašias) priemones, turinčias ne tik procesinį teisinį, bet ir psichologinį atspalvį. Tai asmenų saugumas, kaip jų parodymų patikimumo garantija. Teisinėje literatūroje asmens saugumas suprantamas kaip vertybinė kategorija, apimanti asmens interesus, jo orumą, grėsmės asmens saugumui, kaip apsaugos nuo šios grėsmės, pagrindą bei asmens saugumo užtikrinimo koncepciją ir strategiją [6, p. 31]. Tik tinkamai užtikrinus liudytojų fizinį, psichologinį ir intelektualinį saugumą galima kalbėti apie tai kaip apie jų parodymų tikrumo sąlygą. Saugumas, kaip parodymų patikimumą užtikrinanti priemonė, aiškinamas kaip asmens interesas, atitinkantis vertybinį teisės lygmenį. Šis liudytojo interesas siejamas su materialinėmis (gyvybė, sveikata, turtas ir pan.) bei dvasinėmis (saugumo pojūtis, laisvė ir pan.) vertybėmis, kurias jis nori apsaugoti [7]. Tiesa, saugumo užtikrinimas tiesiogiai siejamas su minėtų dalyvių apsauga nuo bet kokio neteisėto (nusikalstamo) poveikio, galinčio priversti arba priverčiančio duoti melagingus parodymus, atsisakyti duoti parodymus ir pan. Dar kitaip asmens saugumą galime suprasti kaip apsaugos procesą, vykdomą siekiant reguliacinėmis teisės normomis užtikrinti žmogaus (jeigu šis yra procesinių teisinių santykių subjektas) teisių bei teisėtų interesų neliečiamumą.

Saugumas – tai tikslas, kurio siekiama. Siekis užtikrinti liudytojų saugumą kyla iš principo *ubi ius, ibi remedium*¹. Pagal šį principą kiekvienas asmuo, turintis pareigą dalyvauti baudžiamajame procese, turi ir teisę reikalauti, kad valstybės institucijos užtikrintų tinkamą ir saugią terpę (aplinką) vykdyti šias pareigas. Tik saugus liudytojas yra nepriklausomas nuo aplinkinių įtakos, gali netrukdomai vykdyti savo pareigas, t. y. duoti objektyvius ir patikimus parodymus. Tai ne kartą buvo pabrėžiama ir Europos Tarybos Ekspertų komiteto dėl liudytojų ir asmenų, bendradarbiaujančių su teisės sauga, apsaugos darbo susitikimuose (2003–2004 m.) [8; 9]. Taigi iš visko matyti, kad saugumas, kaip siekiamas rezultatas, siejamas su tikrumu, pasitikėjimu, materialinių ir dvasinių vertybių puoselėjimu. Būtent todėl saugumas laikytinas viena iš startinių pozicijų kalbant apie parodymų patikimumo užtikrinimą.

Apibendrinant teiginį, kad saugumas, kaip parodymų patikimumą užtikrinanti priemonė, yra vienas svarbiausių elementų, galima suformuluoti tokią parodymų patikimumo užtikrinimo asmens teisių apsaugos kontekste teiginių visumą: parodymų patikimumą lemia tikri, objektyvūs ir teisingi liu-

¹ Liet. kur teisė, ten ir jos apsauga.

dytojo parodymai. Šių parodymų objektyvumą ir teisingumą nulemia liudytojo noras tinkamai vykdyti savo pareigas, nes pastarasis pasitiki teisėsaugos institucijomis, yra saugus aplinkinių atžvilgiu. Galiausiai liudytojo pasitikėjimą savimi bei jo saugumą lemia valstybės institucijų, vykdančių baudžiamąjį procesą, veikla taikant apsaugos priemones, kuriomis užtikrinamas jo, kaip proceso dalyvio, interesų saugumas.

Apsaugos priemonės, užtikrinančios ir liudytojų saugumą, ir jų parodymų patikimumą

Suformuluotų teiginių visuma leidžia pereiti prie kito labai svarbaus klausimo – ar nekyla abejonių dėl parodymų patikimumo taikant teises apsaugos priemones liudytojams? Geriau suprasti šio klausimo esmę padeda praktika, rodanti, kad saugomų asmenų parodymais dažnai suabejojama. Galima išskirti dvi priežastis, kodėl ikiteisminio tyrimo bei teismų praktikoje dažniausiai suabejojama šių asmenų parodymų patikimumu.

Pirma, tai faktas, kad liudytojams taikomas anonimiškumas (arba kitos apsaugos nuo nusiikalstamo poveikio priemonės). Praktikoje yra nemažai pavyzdžių, kai gynybos šalis ginčija anoniminių (įslaptintų) liudytojų parodymų objektyvumą bei teisingumą. Gynėjų teigimu, tokie liudytojai dažnai sako netiesą [10], abejojama dėl tokių liudytojų veiksnio (praktikoje dažni atvejai, kai narkotikų byloje anoniminiai liudytojai yra narkomanai) [11; 12]. Taip pat esama bylų, kuriose gynėjai abejoja tokių liudytojų parodymų patikimumu, teigiama, kad šie turi būti vertinami kritiškai (kai anoniminiai liudytojai yra policijos pareigūnai), nes parodymai, gauti apklausiant bylos baigtimi suinteresuotus liudytojus [13, p. 14]. Galiausiai dažnai teigiama, kad anoniminiai liudytojai yra suinteresuoti bylos baigtimi, nes liudija tik todėl, kad patys nebūtų patraukti baudžiamojon atsakomybėn [15]. Visa tai vertinant būtina pabrėžti, kad minėti pagrindai abejoti anoniminių liudytojų parodymais nėra pagrįsti jau vien todėl, kad teismas vertindamas byloje esančius įrodymus tai daro remdamasis laisvo įrodymų vertinimo principu. Kita vertus, įsigaliojus naujiems baudžiamiesiems įstatymams, teismai anoniminių liudytojų parodymus turi vertinti neatsiėtai nuo kitų byloje esančių įrodymų, dažnai galinčių juos patvirtinti. Šiuo atžvilgiu verta prisiminti ir *Saldį prieš Prancūziją* bylą (1993 m.). Europos Žmogaus Teisių Teismas gana glaustai, tačiau informatyviai išreiškė savo nuostata, kad „nacionaliniai teismai, vertindami įrodymus ir po to priimdami nuosprendžius, įslaptintų liudytojų parodymus turi vertinti ne kaip *vienintelį įrodymą byloje apskritai, o kaip vieną iš įrodymų visumos elementų, esančių byloje* [16, p. 370]“. Teismų sprendimai privalo atitikti *pars pro toto*¹ principą. Išlaikydamas šio teismo sprendimų reikšmės tęstinumą nacionalinėje teisėje, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2002 m. taip pat patvirtino šio principo svarbą [17]. Trečia, vertinant šią padėtį, galima remtis ir kai kurių mokslininkų nuomone. Analizuodama Vokietijos patirtį, įgytą taikant liudytojų apsaugos socialines ir teises priemones, rusų autorė V. A. Kazakova teisingai teigia, kad tikrinant gautus parodymus, turi būti laikomasi požiūrio, kad apsaugos priemonių taikymo faktas negali daryti įtakos apsaugomų asmenų parodymų turiniui [18, p. 75–76]. Iš to išplaukia, kad apsaugos priemonės – tai saugumą, kaip tikslą, pateisinančios priemonės, todėl ginčyti parodymų patikimumą, remiantis tik šių apsaugos priemonių taikymo faktu, nėra pagrindo.

Antra priežastis, kelianti abejonių dėl parodymų tikrumo, – nepakankamai geras liudytojų saugumo užtikrinimas. Primintina, kad saugumo neužtikrinimas grėbia pasitikėjimą teisėsauga, dėl to kenčia ir pats teisingumas. Spaudoje pasirodo straipsnių apie tai, kaip pati policija sužlugdo slaptų agentų lojalumą teisėsaugai [19, p. 1, 7], taip pat apie tai, kaip tyrimą atliekantys pareigūnai naudoja psichologinį bei fizinį smurtą liudytojų atžvilgiu [20, p. 5], verčia rimtai suabejoti, ar išties Lietuvos teisinėje sistemoje gebama suvokti, kad turi būti baudžiamojo proceso subjektų (dalyvių) saugumo ir jų parodymų patikimumo vertybinė pusiausvyra.

Tai, kad ir baudžiamojo proceso dalyvių apsauga, ir šių dalyvių parodymų patikimumas, kaip vertybės, yra tolygios viena kitai, abejoti neverta, tačiau kyla klausimas, ar Lietuvoje galiojančios specialiosios procesinės ir specialiosios teisinės liudytojų apsaugos priemonės [21, p. 105] gali vienodai užtikrinti liudytojų saugumą, išsklaidyti abejones dėl šių apsaugomų dalyvių duotų parodymų objektyvumo ir teisingumo? Kitaip tariant, ar apskritai įmanomas siekis apsaugoti asmenis ir šių asmenų parodymų patikimumo garantijų kompromisas? Atsakymas į šį klausimą reikalauja gilesnės apsaugos priemonių paskirties analizės. Prieš išsamiau nagrinėjant šį klausimą, būtina bent sąlyginai išskirti apsaugos priemones į grupes pagal tai, kokia yra jų paskirtis: a) procesinės apsaugos priemonės, nu-

¹ Liet. visumos dalis.

kreiptos sutvarkyti procesą taip, kad bet kokia informacija apie apsaugomus asmenis būtų konfidenciali; b) neprocesinės (organizacinės – techninės) priemonės, kurių tikslas yra užkirsti kelią bet kiam neteisėtam poveikiui liudytojams. Daugiausia diskusijų kelia pirmoji priemonių grupė. Turint omenyje tai, kad baudžiamasis procesas – tai veikla, kuria siekiama nustatyti tikrovę bei visas bylos aplinkybes, šios veiklos metu itin svarbu sukurti ir palaikyti procesinių vertybių pusiausvyrą. Teisinės procedūros, garantuojančios liudytojų saugumą, tuo pat metu turi sustiprinti ir pagrindą tikėti jų parodymų tikrumu. Kitaip tariant, turi būti rasta pusiausvyra. Tai pagrindinė dilema, nuo kurios sprendimo priklauso ir kitų proceso dalyvių teisių apsaugos garantijos. Pažymėtina, kad šią problemą bandoma spręsti supranacionaliniu lygmeniu, diferencijuojant atskiras apsaugos priemones bei jų grupes pagal asmenų, duodančių parodymus, kategorijas ir ieškant optimalių būdų šias priemones suderinti su klasikiniais proceso principais.

Štai jau kurį laiką Europos Tarybos Ekspertų komitetas dėl liudytojų ir asmenų, bendradarbiaujančių su teisėsauga, apsaugos (PC-PW) rengia ties Rekomendacijos dėl liudytojų ir asmenų, bendradarbiaujančių su teisėsauga, apsaugos projektą (toliau – projektas) [22]¹. Šis projektas ypatingas tuo, kad Europoje įsitvirtinusį kriminalinės justicijos modelį po truputį siekiama modifikuoti, jam suteikiant kiek kitokį vertybinį atspalvį. Šiame projekte siekiama apibrėžti ne tiek pačias apsaugos priemones, kiek konceptualiai naują jų taikymą diferencijuojant apsaugos priemones pagal saugotinius asmenis ir atsižvelgiant į įrodinėjimo specifiką. Projekto 18 punkte išdėstoma idėja taikyti tokias procesines apsaugos priemones, kuriomis būtų pasiekiamas dvejetainis tikslas: apsaugoti parodymus duodančius asmenis ir puoselėti tikėjimą šių parodymų patikimumu. Galiausiai projekte laikomasi požiūrio, kad proceso metu turi būti taikomos tokios apsaugos nuo nusikalstamo poveikio priemonės, kurios savo paskirtimi papildytų proceso tiesiogiškumo, žodiškumo ir teisės į gynybą principų tinkamą įgyvendinimą. Projekte teigiama, kad „[...] liudytojai turi duoti parodymus *laisvai ir teisingai* (angl. – *truthfully*)“. Būtent laisvumas ir pasitikėjimas savimi yra saugumo rezultatas. Kita vertus, laisvas ir netrukdomas parodymų davimas lemia pačių parodymų patikimumą. Taigi projekte prie procesinių apsaugos priemonių siūlytina priskirti ir taikyti šias: a) ikiteisminio tyrimo metu duotų parodymų fiksavimas audiovizualinėse priemonėse; b) ikiteisminio tyrimo metu duotų liudytojų parodymų perskaitymas teisme (jeigu šiuos apklausė ikiteisminio tyrimo teisėjas – *aut. past.*); c) informacijos, leidžiančios nustatyti liudytoją, atskleidimas paskutinių (įmanomų) baudžiamojo proceso etapų (veiksmų) metu ir/arba atskleidimas tik tam tikrų duomenų apie liudytoją; d) draudimas dalyvauti visuomenės informavimo priemonėms bei byloje nesuinteresuotiems asmenims visame procese arba atskirose proceso stadijose; e) ekranų arba užuolaidų naudojimas; f) liudytojo veido uždengimas arba jo balso pakeitimas; g) vaizdo konferencijų rengimas. Pažymėtina, kad beveik visos išvardytos priemonės daugiau arba mažiau numatytos ir Lietuvos įstatymuose. Tik viena iš jų, t. y. informacijos, leidžiančios nustatyti liudytoją, atskleidimas paskutiniuose (įmanomuose) baudžiamojo proceso etapuose (veiksmuose) ir/arba atskleidimas tik tam tikrų duomenų apie liudytoją, yra gana nauja ir nėra taikoma daugelyje Europos valstybių. Taikyti šią priemonę, remiantis projekte dėstomais argumentais, leidžiama tik tada, kai apsaugos priemonės taikantys subjektai yra įsitikinę, kad tokiam liudytojui nebegresia joks pavojus. Pažymėtina, kad minėtos priemonės savo turiniu nėra naujos. Projekte jos dar kartą pabrėžiamos kaip tinkamiausios siekiant tinkamai užtikrinti liudytojų saugumą baudžiamajame procese bei išsklaidant abejones dėl šių dalyvių parodymų patikimumo. Jeigu kompleksiška imsime nagrinėti Lietuvos įstatymuose apibrėžtas apsaugos nuo nusikalstamo poveikio priemones, matysime, kad vienintelis jų tikslas – apsaugoti asmenis. Klausimas, ar šiomis priemonėmis išsprendžiamas apsaugomų asmenų parodymų tikrumas, kaip grįžtamasis ryšys, deja, nekeliamas.

Toliau tęsiant mintį pabrėžtina, kad, anot Europos Tarybos ekspertų, valstybių įgyvendinamose liudytojų apsaugos programose derėtų numatyti šias organizacines technines apsaugos priemones: a) liudytojo arba asmens, bendradarbiaujančio su teisėsauga, bei jų šeimos narių asmens duomenų apsauga; b) šių asmenų telefono numerių arba valdomų transporto priemonių valstybinių numerių pakeitimą; c) policijos pareigūnų patruliavimą šių asmenų gyvenamųjų vietų rajonuose; d) asmens sargybinių arba kitokios fizinės apsaugos užtikrinimą; e) telekomunikacijos tinklais perduodamos informacijos kontrolę; f) psichologinę bei finansinę paramą. Šių apsaugos priemonių taikymo sritis yra platesnė nei prieš tai aptartųjų. Kaip teigiama projekte, jų galiojimo laikas nėra ribojamas. Be to, jos taikomos tik tada, kai kitos apsaugos priemonės nepasiekia apsaugos tikslų. Įdomu tai, kad tik dvi iš čia paminėtų, t. y. asmens duomenų apsauga ir asmens sargybinių arba kitokios fizinės apsaugos užtikrinimas, numatytos šiuo metu galiojančiame Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso bei operatyvinės veiklos dalyvių, teisingumo ir teisėsaugos institucijų pareigūnų apsaugos nuo nusikals-

¹ Komitetui keliamas uždavinys turi būti įvykdytas iki 2005 m. gruodžio 31 d.

tamo poveikio įstatyme. Pažymėtina, kad pastarasis įstatymas, kaip bebūtų gaila, keistinas dėl vienintelės priežasties – jame numatytos apsaugos priemonės (bent dalis iš jų) telieka tik juodomis raidėmis baltame popieriuje. Norėtusi tikėti, kad ateityje projekte aprašytos priemonės taps nacionalinio lygmens apsaugos priemonėmis.

Projekte dėmesys taip pat atkreiptas ir į asmenų, bendradarbiaujančių su teisėsauga, teisinę padėtį. Turint omenyje tai, kad tarptautinio organizuoto nusikalstamumo pasaulio gijos vis labiau įsivertina Šiaurės Rytų Europoje, projekte siūlomos šios minėtų asmenų apsaugos nuo nusikalstamo poveikio priemonės: a) perkėlimas į kitą vietą, kurioje šių asmenų negalės paveikti organizuoto nusikalstamo pasaulio asmenys (jeigu saugotinas asmuo yra laisvės atėmimo vietoje, jis perkeliamas į specialias sulaikymo patalpas); b) laikinos finansinės paramos suteikimas; c) pagalba ieškant darbo; d) asmens duomenų pakeitimas; e) speciali priežiūra, jeigu asmuo arba jo šeimos nariai patyrė nusikalstamo poveikio metu padarytą žalą. Tokiais atvejais rekomenduojama, kad policijos pareigūnai reguliariai lankytųsi šių asmenų gyvenamojoje arba kitoje jų buvimo vietoje; f) išimtiniais atvejais saugotinių asmenų arba jų šeimos narių priežiūra ir jų veiksmų kontrolė. Šių apsaugos priemonių išskyrimas, kaip apsaugos mechanizmo diferencijavimo rezultatas, reikšmingas dėl dviejų priežasčių. Pirma, taip garantuojama asmenų, įtariamų dalyvavus organizuotų grupių arba nusikalstamo susivienijimo veikloje, aktyvi pagalba atskleidžiant nusikalstamas veikas. Antra, toks priemonių diferencijavimas laikytinas paskata formuoti objektyviems ir teisingiems parodymams.

Kaip jau minėta, projekte konstruojamas liudytojų bei asmenų, bendradarbiaujančių su teisėsauga, apsaugos mechanizmas turi kiek kitokį atspalvį, nei įprasta manyti. Dar kartą pažymėtina, kad tai lemia dvi naujovės – apsaugos priemonių diferencijavimas ir socialinių apsaugos priemonių pabrėžimas. Verta pabrėžti, kad ir priemonių diferencijavimas, ir jų socialinis-apsauginis pobūdis gali nulemti asmenų, duodančių parodymus, saugumą, o tai savaimė darytų įtaką ir jų parodymų teisingumui. Socialinių apsaugos priemonių reikšmingumą įrodo nenuitylančios diskusijos dėl liudytojų arba nukentėjusiųjų (aukų) apsaugos prekybos žmonėmis, sąvadavimo, neteisėto laisvės atėmimo, pelnytos iš kito asmens prostitucijos ir kitose bylose. Ne paslaptis, kad minėtose bylose asmenims (liudytojams, nukentėjusiesiems), duodantiems parodymus, būtina psichologinė, finansinė ir kitokia socialinė pagalba. Toliau kalbant apie šias naujoves, verta paminėti ir A. J. Epichino monografijoje suformuluotą asmens teisių apsaugos baudžiamajame procese vertinimo koncepciją [23, p. 61], kuria remiantis minėtas apsaugos priemonės derėtų vertinti kaip: a) teisėtų asmens interesų baudžiamajame procese garantiją; b) baudžiamojo proceso tikslų ir uždavinių įgyvendinimo priemonę; c) naują veiksmingą kovos su nusikalstamumu formą; d) valstybės pastangas derinti savo nacionalinę teisę su tarptautiniais žmogaus teisių apsaugos standartais. Būtent siekis įgyvendinti asmens interesų garantijas bei proceso tikslus ir uždavinius dar kartą pagrindžia jau anksčiau suformuluotą teiginių visumą, pagal kurią tik garantuotas savo saugumu asmuo gebės tinkamai prisidėti prie teisingumo vykdymo (teikdamas patikimus parodymus). Galiausiai taip „išgryninamas“ principinės idėjos turinys – baudžiamajame procese turi būti sukurtas toks asmuo (šiuo atveju – liudytojų) teisių apsaugos mechanizmas (nustatomos atitinkamos apsaugos nuo nusikalstamo poveikio priemonės), kurio veikimo metu būtų ieškoma siekio apsaugoti asmenį (vertybinis požiūris) ir šių asmenų duotų parodymų patikimumo garantijų (formalusis požiūris) kompromiso (vertybių pusiausvyros).

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, galima formuluoti tokius teiginius:

- saugumas, kaip vertybinė kategorija, yra sąlyga, kuri sudaro galimybę parodymus duodantiems asmenims būti objektyviais ir ryžtingais bendradarbiaujant su teisėsauga;
- saugumas – tai vienas svarbiausių parodymų patikimumą užtikrinančių veiksnių bei prielaidų, veikiančių sistemoje su visomis kitomis parodymų patikimumo garantijomis;
- saugumo koncepcija neįsivaizduojama be teisių apsaugos priemonių analizės;
- apsaugos priemonės turi būti diferencijuotos, siekiant tinkamai užtikrinti atskirų kategorijų saugotinių asmenų saugumą;
- apsaugos priemonėms būtinas socialinis pobūdis, padedantis išlaikyti saugomų asmenų materialinių ir dvasinių vertybių (interesų) pusiausvyrą;
- vertybinės pusiausvyros baudžiamajame procese būtinumas grindžiamas poreikiu kurti tokį proceso modelį, kuriame nebūtų apeliuojama į neva nepagrįstas asmens saugumą užtikrinančias priemones bei būdus.

Išvados

Apibendrinant straipsnyje atliktą analizę, galima daryti tokias išvadas:

1. Liudytojų saugumas – tai viena iš priemonių, užtikrinančių šių proceso dalyvių parodymų patikimumą bei tikrumą. Tai priemonė, galinti padėti formuoti objektyviems ir teisingiems parodymams. Būtent todėl itin svarbu tinkamai suprasti, kokios turi būti apsaugos priemonės, kad jų poveikis garantuotų ne tik saugumą, bet ir dėl jų taikymo fakto nekiltų abejonių saugomų asmenų parodymų tikrumu.

2. Abejonių dėl saugomų asmenų duotų parodymų patikimumo kyla dėl paties apsaugos fakto bei dėl netinkamos apsaugos. Būtina kurti tokį teisinės apsaugos mechanizmą, kurio paskirtis būtų asmens saugumo ir jų parodymų patikimumo vertybinės pusiausvyros užtikrinimas. Apsaugos priemonių diferencijavimas bei socialinis pobūdis lemtų ne tik veiksmingą asmenų interesų apsaugą, bet ir neduotų pagrindo kitoms proceso šalims, šiuo atveju gynybai, abejoti ir dėl to ginčyti saugomų asmenų parodymų patikimumą, neva šie nėra „svarūs“ dėl pačios apsaugos taikymo fakto.

3. Tarptautiniu lygmeniu jau sprendžiamas klausimas, kokį vis dėlto derėtų kurti apsaugos mechanizmo modelį, kuris užtikrintų ir liudytojų saugumą, ir šių parodymų patikimumą, kaip grįžtamąjį ryšį. Europos Tarybos Ekspertų komitetas dėl liudytojų bei asmenų, bendradarbiaujančių su teisėsauga, parengė Rekomendacijos projektą, kuriame pirmą kartą pabrėžiama, kad liudytojų saugumas ir šių dalyvių parodymų patikimumas turi būti vertinamos kaip tarpusavyje sąveikaujančios vertybės.

LITERATŪRA

1. **Доказывание** в уголовном процессе: традиции и современность / Под ред. В. А. Власихина. – Москва: Юристъ, 2000.
2. **Rinkevičius J.** Procesiniai įrodinėjimo baudžiamojoje byloje pagrindai. Mokymo priemonė. – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1990.
3. **Lietuvos Aukščiausiojo Teismo** 2003 m. birželio 20 d. apžvalga „Dėl teismų praktikos taikant Baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias nuosprendžio surašymą“ // Teismų praktika. 2003. Nr. 19.
4. **Эффективность** правосудия и проблемы устранения судебных ошибок. – Москва, 1985. Т. 2.
5. **Дулов А. В.** Пути исследования процесса формирования свидетельских показаний. – Москва, 1977.
6. **Дихтиевский П. В.** Проблемы определения личной безопасности в системе объектов административно – правовой защиты // Государство и право. 2004. No. 9.
7. **Vaišvila A.** Teisės teorija. Antrasis leidimas. – Vilnius: Justitia, 2004.
8. **Council of Europe.** Committee of Experts on the Protection of Witnesses and Pentiti relation to Acts of Terrorism (PC-PW). 2nd meeting, Strasbourg, 30 June–2 July 2003. Meeting Report.
9. **Council of Europe.** Committee of Experts on the Protection of Witnesses and Collaborators of Justice (PC-PW). 1st meeting, Strasbourg, 12-14 October, 2004. Draft Meeting Report.
10. **Lietuvos Aukščiausiojo Teismo** kasacinė byla Nr. 2K–214/2002.
11. **Lietuvos Aukščiausiojo Teismo** kasacinė byla Nr. 2K–46/2002.
12. **Lietuvos Aukščiausiojo Teismo** kasacinė byla Nr. 2K–419/2001.
13. **Lietuvos Aukščiausiojo Teismo** kasacinė byla Nr. 2K–964/2001.
14. **Lietuvos Aukščiausiojo Teismo** kasacinė byla Nr. 2K–60/2001.
15. **Lietuvos Aukščiausiojo Teismo** kasacinė byla Nr. 2K–764/2001.
16. **Kolb R.** The Jurisprudence of the European Court of Human Rights on Detention and Fair Trial in Criminal Matters from 1992 to the end of 1998 // Human Rights Law Journal. Vol. 21. No. 9–12.
17. **Lietuvos Aukščiausiojo Teismo** byla Nr. 2A–41/2002.
18. **Казакова В. А.** Новый закон об обеспечении социальной и правовой защиты свидетелей в ФРГ // Государство и право. 2000. No. 9.
19. **Pareigūnai** sugniuždė savo agentą // Lietuvos rytas. 2002 m. gruodžio 21 d. Nr. 296(3650).
20. **Teisiamųjų** suole – penki policininkai // Lietuvos rytas. 2004 m. gruodžio 3 d. Nr. 281(4241).
21. **Jurka R.** Teisiniai liudytojų apsaugos mechanizmo aspektai // Jurisprudencija. 2003. T. 49(41).
22. **Council of Europe.** Committee of Experts on the Protection of Witnesses and Collaborators of Justice (PC-PW). 1st meeting Strasbourg, 12-14 October 2004. Preliminary Draft Recommendation on the Protection of Witnesses and Collaborators of Justice.
23. **Епихин А. Ю.** Обеспечение безопасности личности в уголовном судопроизводстве. – Санкт Петербург: Издательство Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2004.

The Security of Witnesses as the Measure Ensuring the Reliability of Their Testimonies

*Doctoral Candidate Raimundas Jurka
Mykolas Romeris University*

Keywords: *witnesses, security, reliability of testimonies, protective measures.*

SUMMARY

The security of witnesses is held as a value category, that substantiates on the one hand the need for protection of human rights and freedoms and on the other hand the goals of procedure of making evidence. It has to be emphasised the security factor finds its important place in ensuring the reliability of testimonies. In fact there are some difficulties to believe in the thoroughness of testimonies because of there is a fact of protective measures taken. It also raises uncertainty because of insufficient effect of protection mechanism.

The reasons shown above stipulate a dilemma what kinds of protective measures have to be taken in order to ensure the security of witnesses and collaborators of justice firstly and the reliability of their testimonies secondly. The maintenance of balance between the above mentioned value categories can be kept alive if we take into consideration the difference and social effect of those protective measures.

After the mechanism of different and social protective measures will be started to create, these measures will ensure the security of witnesses and collaborators of justice and the reliability of their testimonies.

